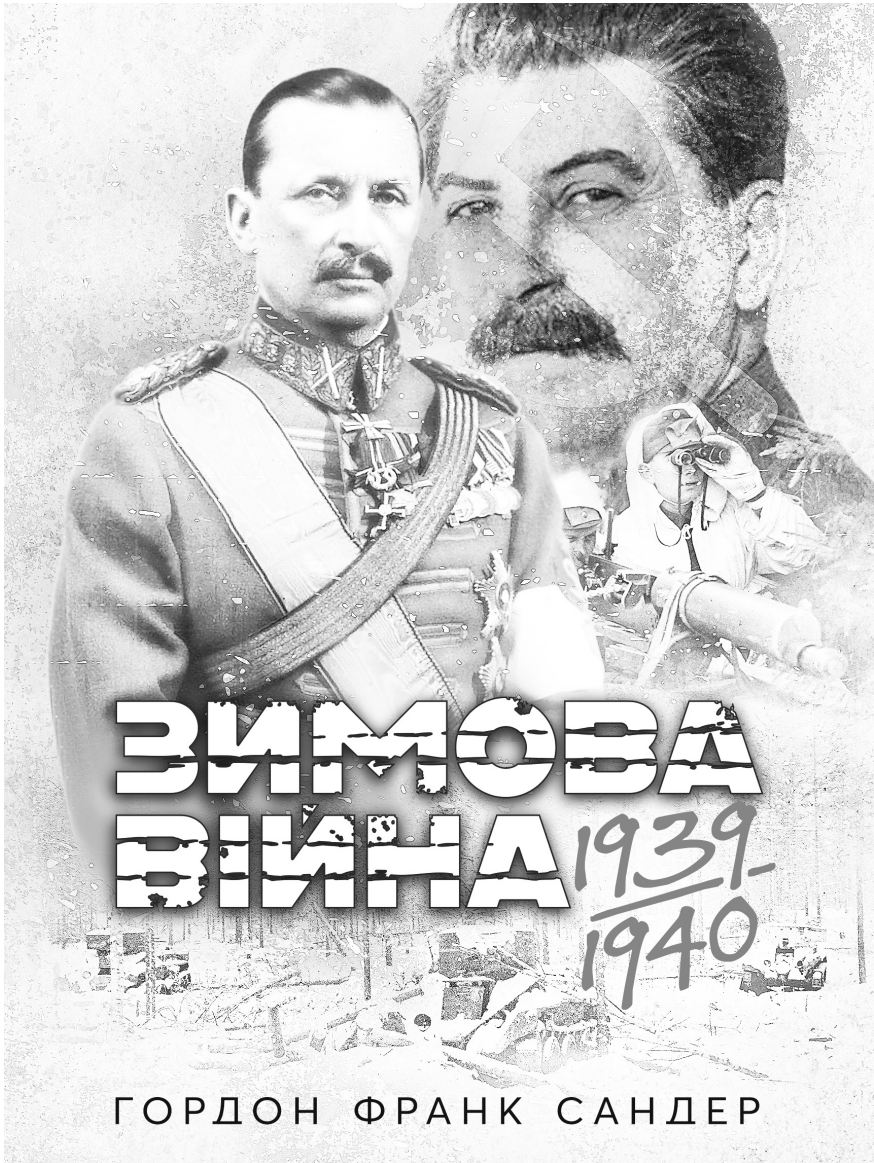

Зимова війна 1939-1940 рр.

Історія Зимової війни і донині сповнена таємниць і загадок. Книга відомого американського журналіста Гордона Франка Сандера — чергова спроба розповісти про радянсько-фінський конфлікт 1939-1940 рр., при цьому симпатії автора, безумовно, на боці Фінляндії, яку він вважає постраждалою від радянської агресії. Однією з переваг книги є використання автором свідчень очевидців і документів.

Вся історія оборони Фінляндії — як сторінка з епічної поеми, за винятком того, що їхня перемога була досягнута не просто хоробрістю, а й посиленням вивчення військового мистецтва та його застосуванням до умов їхньої країни.

Видавництво
«К Н Т»
Київ – 2024

УДК 94(100-87)''1939/40''
С 18

Gordon F. Sander
TAISTELU SUOMESTA
1939-1940

Переклад з англійської — *Микола Пристовний*

Сандер, Гордон Франк

С 18 Зимові війни 1939-1940 рр. / Гордон Франк Сандер. — Київ: Вид. «КНТ», 2024.
— 305 с.

ISBN 978-611-01-3050-9

Історія Зимової війни і донині сповнена таємниць і загадок. Книга відомого американського журналіста Гордона Франка Сандера — чергова спроба розповісти про радянсько-фінський конфлікт 1939-1940 рр., при цьому симпатії автора, безумовно, на боці Фінляндії, яку він вважає постраждалою від радянської агресії. Однією з переваг книги є використання автором свідчень очевидців і документів.

Вся історія оборони Фінляндії — як сторінка з епічної поеми, за винятком того, що їхня перемога була досягнута не просто хоробрістю, а й посиленням вивченням військового мистецтва та його застосуванням до умов їхньої країни...

ISBN 978-611-01-3050-9

© Gordon F. Sander, 2012.
© Видавництво «КНТ», 2024.

Частина І
ФЕРМОПІЛИ ЩОДНЯ
(30 листопада – 25 грудня 1939 року)

Розділ 1

«Божевільний день»

(30 листопада 1939 року)

*Рос*яни починають вторгнення до Фінляндії...
Літаки бомблять аеродром Гельсінкі... Війна почалася, США докладають зусиль для досягнення миру.*

«Нью-Йорк Таймс», 30 листопада 1939 року

Я все добре пам'ятаю. Спогади настільки свіжі, що вони мене досі іноді мучать. Коли холодно і йде сніг, я згадую себе в окопах так чітко, наче це було вчора.

Доктор Ерік Мальм, у роки фінської війни – командир взводу в 10-му піхотному полку на лінії Маннергейма

*Що найбільше запам'яталося в ту війну?
Найбільше запам'яталася неспроможність нашої
армії, тому що з такою жменькою, як ворожа
країна, ми не змогли розправитися як слід і вчасно.
Нам показали, як треба воювати.*

*Георгій Прусаков, санітар 100-го окремого
лижного батальйону*

Армії вторгнення рідко оголошують про початок війни музикою, але приблизно так і сталося в другій половині дня 29 листопада 1939 року в прикордонному селі Алакургті в східній Лапландії. Того дня фінські прикордонники були здивовані появою радянського військового оркестру при повному параді на дорозі перед кордоном. Дійшовши стройовим кроком до прикордонного шлагбаума, оркестр раптово завмер.

За сигналом концертмейстера оркестр заграє «Інтернаціонал». Не знаючи, як на це реагувати, один із фінських прикордонників зателефонував начальнику місцевого прикордонного загону, полковнику Вілламо, геніальному воїну, який командував фінськими прикордонниками в цьому районі з часів фінської громадянської війни. Прикордонник висунув слухавку з вікна, щоб полковник міг почути червоні серенади від непрошених гостей.

Почувши старий комуністичний заклик до зброї, стурбований офіцер наказав роздати бойові патрони прикордонникам і бути готовим до всього. Збентежені прикордонники так і зробили. Музичні берсерки зіграли всю програму радян-

ських військових мелодій для фінських прикордонників і для дерев у лісі та зникли в сутінках.

Чуття не підвело Вілламо: наступного ранку в районі Алакуртти фіни зазнали перших втрат. У той момент вся країна вже зазнала нападу.

Найдовший день в історії сучасного Гельсінкі почався досить тихо. Крістіан Ілмоні, студент Гельсінського університету, йшов Стенбекінкату, тихою вулицею в центрі міста, коли побачив перші радянські бомбардувальники СБ-2, що виринули з низьких хмар у темному ранковому небі. Час на годиннику був 9 ранку. Наліт, перший із трьох, які того дня здійснили ВПС РСЧА, перший раз із часів Громадянської війни, коли фіни побачили в небі військові літаки, не кажучи вже про цілу ескадрилью бомбардувальників, що йде в бойовому порядку.

Це був перший знак жителям Гельсінкі, що Фінляндія остаточно і беззастережно перебувала в стані війни з Союзом Радянських Соціалістичних Республік. Прийняти це, незважаючи на швидке посилення тертя між двома країнами і явно підлаштований Радами інцидент зі стріляниною на кордоні кількома днями раніше, багатьом було неможливо. Зокрема й студенту Ілмоні, якого наліт застав на вулиці зненацька.

Ілмоні, який йшов на лекції, проходив якраз повз будинок Юхо Кусті Паасікві, фінського посла у Швеції, колишнього прем'єр-міністра і майбутнього президента країни, коли він побачив бомбардувальник червоних, що летів паралельно

вулиці. За півтора місяця до цього, 7 жовтня, двадцятирічний студент був серед великого натовпу схвильованих містян, які супроводжували Паасіківі та інших членів урядової делегації, полковника Аладара Паасонена і радника міністра Йохана Ньюшеппа, на центральний вокзал Гельсінкі. Вони їхали нічним поїздом до мо*кви, куди Йосип Сталін і Молотов «запросили» їх для обговорення «конкретних політичних питань». Щоб довести рос*янам, що вони не були занепокоєні, вперті фіні вирішили вирушити до мо*кви повільним нічним потягом, що йшов 15 годин, а не летіти літаком, як їхні залякані колеги з прибалтійських республік Естонії, Латвії та Литви, коли Кремль запросив їх із того самого приводу.

За 19 років до цього Паасіківі брав участь у переговорах із Радянською рос*єю, якій тоді виповнилося лише три роки. Змучена рос*я була виснажена і розорена шестирічною війною та революцією. Договір, підписаний в історичному місті Тарту в південній Естонії, був одним із двох договорів, який більшовики неохоче підписали. Один договір був з переможними фінами, другий – з не менш киплячими від радості естонцями, які щойно перемогли у своїй важкій війні за незалежність проти мо*кви. Договір затвердив новий тисячокілометровий радянсько-фінський кордон, який, за наполяганням фінів, повторював кордон з рос*єю часів Великого князівства Фінляндського.

На додаток до цього, за побажанням Гельсінкі, Тартуський мирний договір дав Суомі цінний незамерзаючий порт у Петсамо в обмін на шматочок Карельського перешийка, шматок землі 150 кілометрів завдовжки та 100 кілометрів завширшки, що з'єднує південно-східну Фінляндію та північно-західну рос*ю. Цей шматок обіцяв своїм фінським підданим прихильний рос*йський цар Олександр II 1860 року.

Пароплав, що віз Паасіківі та інших членів делегації, які раділи після успішного завершення переговорів, що закріпили фінські зусилля з отримання незалежності від рос*ї, прибув до Гельсінкі під гучні привітання присутніх натовпів.

Це було 1920 року. Тепер, через майже двадцять років, рум'яний, шістдесятирічний Паасіківі прямував на зустріч з Йосипом Сталіним, всесильним правителем відроджуваного Радянського Союзу, який вирішив відновити свій вплив на Балтиці. Паасіківі щойно відкликали зі Стокгольма, і він планував піти на заслужений відпочинок, навіть не уявляючи собі, що його кар'єра тільки починалася. Йшов другий місяць глобального катаклізму, який потім стали називати Другою світовою війною. Тепер настала черга комуністичних нащадків Петра Великого і Олександра I знову змінити кордони в Балтійському регіоні на свою користь. Тепер, коли Паасіківі та його колеги урочисто сіли на поїзд, у їхніх руках була ні більше ні менше – доля фінської нації.

Попри всю стурбованість, фіни, які зібралися на вокзалі, були не в настрої потурати Кремлю. Коли цей доленосний поїзд рушив і Паасіківі на прощання помахав присутнім капелюхом, натовп спонтанно почав співати лютеранський гімн «Могутня фортеця наш Господь».

Тепер, через сім тижнів неквапливих переговорів, які застопорилися через ключове питання щодо Ханко, все ускладнилося через інцидент у прикордонному місті Майніла, де рос*яни, вкравши рецепт у німців, які використали схожу провокацію як виправдання свого вторгнення в Польщу, вбили кількох своїх солдатів і звинуватили в цьому фінів. Крістіану Ілмоні здалося, що він побачив, як Паасіківі виглянув у вікно, щоб подивитися на бомбардувальники, які

пролітали повз. «Цікаво, що тепер думає стариган?» – поцікавився молодий студент, згадуючи той жахливий день шістдесят п'ять років потому.

У перший момент незвично низька висота польоту радянських літаків, які прилетіли непоміченими з південного берега Фінської затоки, з нових, отриманих силою баз в Естонії, змусила перехожих у Гельсінкі прийняти їх за своїх. «Літаки летіли занадто низько, нижче 300 метрів», – згадував Ілмоні. Деякі з перехожих прийняли їх за своїх. «Наші?! – закричав він. – Ви що, не бачите червоні зірки на крилах?»

Кількома секундами пізніше пролунало кілька потужних вибухів, ревіння пікірування і повільне «та-та-та» 40-мм зеніток «Борфорс», які були незадовго до цього розставлені на стратегічно важливих точках міста. Вони відкрили вогонь занадто пізно. Тепер в один момент жителі Гельсінкі дізналися жахливу правду. Укотре, як це траплялося незліченну кількість разів у війнах між Швецією і Новгородом у XII, XIII, XIV століттях, у Великій і Малій Північній війні у XVIII столітті, під час фінської війни 1808 року, коли Фінляндія стала Великим князівством Фінляндським у складі російської імперії, країна Суомі була атакована ворогом зі сходу.

Май-Ліс Тойвонен, у дівочтві Паавола, ветеранка організації «Лотта Свард» із приморського міста Койвісто на березі Виборзької затоки, яка служила в добровольчій жіночій організації разом зі 130 000 жінок під час фінської війни, теж згадувала цей епохальний ранок. Сімнадцятирічна Тойвонен вступила до «Лотта Свард» на патріотичній хвилі, що захлеснула країну влітку 1939 року. Починаючи з осені

1939 року вона працювала в їдальні. Вона була на першому уроці у Вііпурі (тоді друге за величиною місто Фінляндії, розташоване за якихось 50 км від кордону на Карельському перешийку), коли в місті завили сирени, сповіщаючи городян про радянський напад.

На відміну від жителів фінської столиці, у Тойвонен не було проблем з упізнанням червоних бомбардувальників. Вона вже надивилася на сталінських соколів попереднього літа, коли вони відверто й безкарно порушували фінський повітряний простір. «Я пам'ятаю, як гордовито рос*йські літаки літали в наших небесах. Вони літали так низько, що я бачила обличчя пілотів і розрізняла червоні зірки на крилах. Це було дуже дивно. Незважаючи на це, ми намагалися продовжувати нормальне життя».

Якщо відкласти вбік тертя і радянські порушення повітряного простору, Тойвонен і багато інших представників того покоління згадують літо 1939 року, затишшя перед бурею, як гарне літо. Трохи спекотніше, ніж зазвичай. «Пам'ятається, я багато купалася».

Поки хмари війни збиралися над Північною Європою і тривала мобілізація, Майліс одягла асексуальну сукню «Лотта Свард» і повернулася на роботу в їдальні будинку шюцкора в Койвісто. Незважаючи на близькість війни, включно з «гордовитими» червоними винищувачами, Майліс, як і багато інших фінів покоління мирних, квітучих тридцятих років, приваблива дівчина, не могла собі уявити, що війна насправді почнеться.

Потім настало 30 листопада, фінський Перл-Гарбор, сирени, червоні літаки, що кружляють над містом. Ба більше, ці червоні порушники кидали бомби.

Кілька миттєвостей по тому Вііпурі оповився фонтанами диму й уламків, розкиданих рос*йськими бомбами, і переляканий викладач відвів Майліс та її однокласників до кам'яного будинку по інший бік вулиці.

За двадцять чотири кілометри, посеред Фінської затоки, соратниця Майліс по добровільній допомозі армії, Анна-Лііса Вейялайнен, членкиня товариства піклування про солдатів берегової артилерії (ОЗСБА), вранці рос*йського вторгнення спала на другому поверсі солдатської їдальні на острові Туппура, маленькому укріпленому острові на виході з Виборзької затоки.

Роком раніше Анна-Лііса, на той час двадцятидворічна студентка за фахом «домогосподарство» у Вііпурі, хоробро, але трохи неохоче прийняла запрошення працювати в ОЗСБА, в якому працювало близько п'яти тисяч осіб. Вони були в тіні більш відомої і масової організації «Лотта Свьярд». Вона почала працювати офіціанткою в їдальні на острові Туппура. Очевидно, попередня офіціантка запанікувала після чехословацької кризи та рішення уряду в Гельсінкі збільшити гарнізони на островах.

Попри те що до нової роботи довелося звикати, нові обов'язки припали дівчині до душі. Робота зводилася до приготування великої кількості кави і пиріжків для солдатів з гарнізону Туппура. «Робота в їдальні стала наповнюватися сенсом», – написала вона у своїх зворушливих спогадах «Жінка на фронті в 1938-1945 рр.», які вийшли малим тиражем у 2007 році. «Ми намагалися, як могли, зробити їдальню затишною, тому що звільнення їм давали тоді рідко, і весь

свій вільний час вони проводили в нас у їдальні, яку прозвали «Гніздо війни»».

Анна-Лііса також закохалася в досить велике «Гніздо війни», офіцерський клуб, у якому була простора кухня, паркетна підлога, кімната для відпочинку з грамофоном і доволі великою колекцією платівок, і тиха кімната, в якій «її хлопці» могли писати листи додому перед відбоєм. Вікна в офіцерському клубі були на всю стіну і виходили на спокійне море синьо-зеленого кольору.

Вона закохалася в цей острів, з диким часником, що росте з кожної тріщини в камені, заростями жовтої квітки очитка і дикими братки. «У жодному місці, крім цього острова, не було таких великих конвалій. Ми носили величезні букети конвалій і братків на столи в їдальню, щоб наші хлопці ними насолоджувалися».

Головний острів примикав до Кунінкаансаарі, королівського острова, названого так на честь шведського короля Густава III, шведського володаря XVIII століття, який колись на цьому острові зупинявся в подорожі своїми володіннями. На кам'яному місці цього острова стояв маяк, який скеровував великі кораблі небезпечним і скелястим архіпелагом до Вііпурі, другого за величиною порту Фінляндії. На свою радість, Анна-Лііса виявила, що на цьому островці був тенісний корт, оточений в'язами, де вона могла на самоті займатися спортом. Для повернення на головний острів потрібно було перейти маленький білий місток.

Як і її молодій колезі Майліс на архіпелазі, літо 1939 року запам'яталося Анні-Ліісі як спекотне й метушливе, бо Фінляндія готувалася до можливої війни з дедалі більш воєнним сусідом.

До ранку 30 листопада все було відносно спокійно, коли грозова хмара червоних винищувачів з'явилася в небі над Туппура. Пізніше Анна-Лііса згадувала, що була черга її співробітниці Гертти Турунен топити піч і варити каву для «хлопців». «Вона тільки-но встигла спуститися на перший поверх, як задзвонив телефон на кухні і в той же момент кілька літаків просвистіли над фортом, ледь не зачіпаючи дахи крилами».

Навіть у цих жахливих обставинах її співробітниця не забувала про пристойність.

Як вихована дівчина, Гертта все ж постукала у двері, перш ніж закричати в шоці: «Зателефонували зі штабу, ми в стані війни, майор фон Бер (комендант Туппура) наказав нам бути на причалі щонайпізніше за годину й залишити острів».

Швидко одягнувшись, хоробра лотта передзвонила майору. «Я пояснила йому, що я просто не могла виїхати через годину, залишивши всі припаси в їдальні без нагляду. Я за них відповідала!»

Кілька хвилин по тому, встигнувши закинути касу їдальні у валізу, Анну-Ліісу і двох інших працівниць їдальні силоміць посадив на маленький буксир розлючений майор. Буксир віз їх на острів Уурас, найбільший острів у Выборзькій затоці, де у фінів було більше сил і жінки були б у більшій безпеці. Суворий майор наказав шкіперу йти на Уурас зигзагом на той випадок, якщо рос*йські літаки повернуться. «Хоча ми не зрозуміли, як маленький буксир зуміє ухилитися від атаки літаків у відкритому морі». Якимось чином це їм вдалося.

Еева Кілпі, відома фінська письменниця, у 1939 році була одинадцятирічною дівчинкою і жила в селі Хіітола, за 200 кілометрів на північ від Виборга в Карелії зі своєю сім'єю. Її сім'я, як і багато інших, теж потрапила під перший наліт. «Наш будинок стояв на березі маленького озера, – згадувала вона. – Коли я закриваю таза, я все ще можу згадати літо. У Карелії завжди було тепло і сонячно, так мені здається».

Як і багато інших карельських школярів, Кілпі чула про загрозу війни і була цим стурбована. «Я молилася Богу, щоб він запобіг війні. Я пам'ятаю страх війни у своєму дитячому серці. Ми не могли повірити, що почнеться війна і що вона прийде в Хіітола.

Але потім, коли ми обідали, ми раптово побачили літаки, що летять прямо на наш будинок, батько закричав, що потрібно негайно повернутися в підвал. Потім почали падати бомби».

Марта Геллхорн, відома американська журналістка, прибула до Гельсінкі на день раніше, щоб писати про зростаюче тертя між Фінляндією і рос*єю, не підозрюючи, що це тертя ось-ось переросте в повномасштабну війну. Вона зупинилася на другому поверсі солідного готелю «Кемп» і готувалася спуститися на сніданок, коли в місті почали рватися бомби.

Гламурна тридцятишестирічна журналістка вже завоювала міжнародну репутацію завдяки репортажам у «Кольєр» про громадянську війну в Іспанії. Там же, на війні, вона зустрілася зі своїм тодішнім коханцем, письменником Ернстом Ге-

мінгвеем, з яким потім жила на Кубі. У листопаді, після того, як Німеччина і рос*я закінчили поділ Польщі, Геллхорн, як сумлінна журналістка, відправила своєму редактору Чарльзу Колібо телеграму з проханням направити її на фронт.

Живі статті Геллхорн про американську велику депресію для Федеральної антикризової адміністрації привернули увагу першої леді Елеонори Рузвельт. Для ідеалістичної випускниці коледжу «Брін Мар» ставки тепер були навіть вищими, ніж в Іспанії. Тим паче, що внаслідок укладення договору про ненапад між нацистами та Радами найбільші тоталітарні держави світу були на одній антидемократичній стороні. «Це була війна за порятунок нашого життя, – написала Геллхорн. – Тепер бути союзником у серці й розумі можна було тільки з невинними – різними невідомими народами, які будуть готові платити всім за те, що любили й могли втратити».

Але де були ці нові невинні жертви? Польща, розділена між німцями і рос*янами після хороброї, але марної боротьби, була повалена за п'ять тижнів. На Західному фронті все було спокійно, французька армія комфортно розташувалася за нездоланною лінією Мажино. За винятком війни на морі, яка розгоралася і кульмінувала в битві при Рівер Плейт, і рідкісних повітряних сутичок між королівськими ВПС і люфтваффе, війни не було. Була тільки «дивна війна», як її називали.

Колебо порадив Геллхорн вирушити до Фінляндії. «Він думав, що тут щось може статися». Як більшість американців, Геллхорн знала про Фінляндію так само мало, як і про Польщу. Вона навіть не знала, де розташована Фінляндія, довелося подивитися на карту. Очевидно, вона навіть не чула про Пааво Нурмі, фінського бігуна і багаторазового олімпійського чемпіона двадцятих років, найвідомішого фіна у світі, за винятком великого композитора Сібеліуса, мабуть. Геллхорн

трохи вивчила предмет. Те, що вона прочитала, їй сподобалося. Працьовиті, фінансово відповідальні, які міцно стоять на ногах (і лижах), фіні, як вона прочитала, були здебільшого грамотними й талановитими. «Хороша демократія – демократія, яку варто врятувати».

Отже, 10 листопада, озброєна друкарською машинкою «ундервуд» і рекомендаційним листом від своєї подруги й прихильниці Елеонори Рузвельт, Геллхорн зійшла на борт голландського торгового судна. Воно тримало курс на Бельгію. Зупинившись на кілька днів у, як і раніше, нейтральній Бельгії, Геллхорн знову перетнула Північне море, цього разу літаком, і прилетіла до Стокгольма. Там вона зупинилася на один день, і нарешті прибула в Гельсінкі після полудня 29 листопада.

Виснажена довгою подорожжю, Геллхорн пройшла потертими килимовими доріжками солідного готелю до свого затемненого номера. Через кілька хвилин вона вже спала. Потім посипалися бомби. «Чорт мене забирай», – пробурмотіла Геллхорн, біжучи, до вікна, що виходить на бульвар Еспланада. Її редактор Колебо мав рацію.

«Я побачила величезний тримоторний бомбардувальник на висоті близько 1000 метрів, – писала вона Гемінгвею кількома днями пізніше. – Він ішов повільно і низько, здавалося, він на прогулянці». Але цей літак скидав не бомби, а тисячі листівок. Листівки падали на бруківку і застрягали в гілках дерев на бульварі. Журналістка продовжувала дивитися у вікно і побачила, як десятки гарно вдягнених містян, заскочених нальотом на вулиці, попрямували до vaastosuoja, грубих дерев'яних притулків, збудованих у центрі парку. Кілька городян зупинилися і підібрали радянські листівки.

Зміст

Частина I

ФЕРМОПІЛИ ЩОДНЯ

(30 листопада – 25 грудня 1939 року) 3

Розділ 1

«Божевільний день»

(30 листопада 1939 року)..... 4

Розділ 2

«Ми не станемо для них подарунком»

(1-11 грудня 1939 року).....50

Розділ 3

«Паровий каток буксує»

(12-24 грудня 1939 року).....96

Частина II

ПЕРЕРВА

(26 грудня 1939 року – 5 лютого 1940 року)..... 142

Розділ 4

Фактор Суомуссалмі

(26 грудня 1939 року – 7 січня 1940 року)..... 143

Розділ 5	
На фронті без змін	
(8-20 січня 1940 року).....	157

Розділ 6	
«Гранд-готель»	
(21 січня – 5 лютого 1940 року)	170

Частина III

РОЗВ'ЯЗКА

(5 лютого – 13 березня 1940 року).....	179
--	-----

Розділ 7	
Другий раунд Червоної армії	
(6-23 лютого 1940 року).....	180

Розділ 8	
Брама Виборга	
(24 лютого – 12 березня 1940 року).....	226

Розділ 9	
Сльози в Гельсінкі	
(13 березня 1940 року)	265

Епілог.....	279
-------------	-----

Література.....	292
-----------------	-----

Примітки	300
----------------	-----

ХУДОЖНЄ ВИДАННЯ

Гордон Франк САНДЕР

ЗИМОВА ВІЙНА 1939-1940 рр.

Переклад з англійської — *Микола Пристовний*

Підписано до друку 02.02.2024 р. Формат 60х84 1/16.
Друк цифровий. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 19,15. Тираж 300 прим.

ТОВ «КНТ»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 581 від 03.08.2001 р.

Книги, які можуть вас зацікавити

Лис пустелі.
Генерал-фельдмаршал
Ервін Роммель

Про тактику. Теорія
перемоги в бою

Піхота наступає. Події
та досвід. Спогади про
участь у боях 1914-1918
роках у Франції,
Румунії та Італії

Корректирование и
наведение огня
артиллерии и авиации.
Книга врага, ворожою
мовою

Войсковая
фортификация. Книга
врага ворожою мовою

Лінії Маннергейма.
Листи та документи,
таємниці та відкриття

Перейти до галузі права
Військове право

Перейти на сайт →